

ДІАЛЕКТИКА СПІВВІДНОШЕННЯ ФОРМАЦІЙНОГО ТА ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПІДХОДІВ ДО ТИПОЛОГІЇ ДЕРЖАВ

DIALECTIC OF THE CORRELATION BETWEEN FORMATION AND CIVILISATION APPROACHES TO THE TYPOLOGY OF STATES

Мохнатюк В.Р., асистент кафедри бізнесу і права

Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»

Степанов А.О., студент I курсу магістратури

Інститут права та суспільних відносин Університету «Україна»

Дослідження проблем типології держав залишається актуальним питанням у рамках дисципліни «Теорія держави і права». У статті розглядається діалектика співвідношення формаційного та цивілізаційного підходів, що є ключовими методологічними інструментами в аналізі історичних типів держав. Формаційний підхід, заснований на марксистській теорії, фокусується на економічних структурах та класових відносинах як основних чинниках формування та розвитку державних утворень. Він підкреслює роль матеріальних умов життя суспільства у визначенні політичних та правових систем. Цивілізаційний підхід, натомість, звертає увагу на культурно-історичні та духовні аспекти, що формують унікальні цивілізаційні моделі державного розвитку. Цей підхід акцентує на впливі релігії, традицій, менталітету та інших культурних чинників, які визначають специфіку та особливості розвитку конкретних держав. У статті досліджується взаємодія цих підходів, що дозволяє краще зрозуміти складні процеси еволюції державних форм.

Діалектика співвідношення формаційного та цивілізаційного підходів полягає в інтеграції економічних та культурних факторів для комплексного аналізу державних утворень. Це дозволяє уникнути редукціонізму та однобічності кожного з підходів, забезпечуючи більш повне та глибоке розуміння історичних процесів. Формаційний підхід надає цінний інструментарій для аналізу матеріальних основ державної влади та її змін у контексті соціально-економічних формацій. Цивілізаційний підхід, своєю чергою, розширює горизонти дослідження, включаючи в аналіз культурні та духовні аспекти, що формують ідентичність та специфіку державних інститутів.

У статті також розглядаються критичні зауваження щодо кожного з підходів. Зокрема, формаційний підхід часто критикується за надмірну спрощеність та ігнорування культурних чинників, тоді як цивілізаційний підхід може бути звинувачений у культурному детермінізмі та нехтуванні економічними реаліями. Автор пропонує шляхи подолання цих недоліків шляхом їх синтезу. Застосування інтегрованого підходу є особливо актуальним у контексті сучасних глобалізаційних процесів, які вимагають комплексного розуміння взаємодії економічних та культурних чинників у формуванні та розвитку державних систем. У статті доводиться, що діалектичне поєднання формаційного та цивілізаційного підходів є ефективним інструментом для аналізу як історичних, так і сучасних типів держав, що дозволяє враховувати всю багатогранність їхнього розвитку.

У висновках статті підкреслюється необхідність подальших досліджень, спрямованих на розробку нових методологічних підходів до типології держав, що враховують сучасні виклики та тенденції. Це відкриває нові перспективи для теорії держави і права, сприяючи більш глибокому розумінню природи та еволюції державних утворень у різних історичних та культурних контекстах.

Ключові слова: типологія держав, формаційний підхід, цивілізаційний підхід, історичний розвиток, діалектичний аналіз.

The study of the problems of typology of states remains a topical issue within the discipline of Theory of State and Law. The article examines the dialectic of the relationship between the formationist and civilisation approaches, which are key methodological tools in the analysis of historical types of states. The formationist approach, based on Marxist theory, focuses on economic structures and class relations as the main factors in the formation and development of state entities. It emphasises the role of material conditions of society in determining political and legal systems. The civilisation approach, on the other hand, draws attention to the cultural, historical and spiritual aspects that shape unique civilisation models of state development. This approach emphasises the influence of religion, traditions, mentality and other cultural factors that determine the specifics and peculiarities of the development of particular states. The article examines the interaction of these approaches, which allows us to better understand the complex processes of evolution of state forms.

The dialectic of the correlation between the formation and civilisation approaches is to integrate economic and cultural factors for a comprehensive analysis of state formations. This allows avoiding reductionism and one-sidedness of each approach, providing a more complete and deeper understanding of historical processes. The formation approach provides a valuable tool for analysing the material foundations of state power and its changes in the context of socio-economic formations. The civilisation approach, in turn, broadens the research horizons by including cultural and spiritual aspects that shape the identity and specificity of state institutions in the analysis.

The article also discusses criticisms of each approach. In particular, the formationist approach is often criticised for being too simplistic and ignoring cultural factors, while the civilisation approach can be accused of cultural determinism and neglecting economic realities. The author suggests ways to overcome these shortcomings by synthesising them. The application of an integrated approach is especially relevant in the context of modern globalisation processes, which require a comprehensive understanding of the interaction of economic and cultural factors in the formation and development of state systems. The article argues that the dialectical combination of the formation and civilisation approaches is an effective tool for analysing both historical and modern types of states, which allows taking into account the full range of their development.

The article concludes by emphasising the need for further research aimed at developing new methodological approaches to the typology of states that take into account current challenges and trends. This opens up new perspectives for the theory of state and law, contributing to a deeper understanding of the nature and evolution of state formations in different historical and cultural contexts.

Key words: typology of states, formation approach, civilisation approach, historical development, dialectical analysis.

Постановка проблеми. Проблема типології держав залишається однією з найважливіших і найскладніших у галузі теорії держави і права. Сучасні наукові дослідження стикаються з численними викликами, що вимагають інтеграції різних підходів для комплексного аналізу державних утворень. Зокрема, формаційний підхід, заснований на марксистській теорії, пропонує розглядати держави через призму економічних формацій, які змінюються в результаті класової боротьби та економічних транс-

формацій. Він наголошує на матеріальних умовах життя суспільства та їхньому впливі на політичні та правові системи. Проблема полягає в необхідності знайти баланс між цими двома підходами для створення більш цілісної та адекватної теорії типології держав. Необхідно розробити методологію, яка б поєднувала економічні та культурні чинники, дозволяючи комплексно аналізувати історичні та сучасні типи держав. Це вимагає діалектичного підходу, який інтегрує формаційний та цивілізаційний

підходи, забезпечуючи більш повне розуміння складних процесів еволюції державних форм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження з діалектики співвідношення формаційного та цивілізаційного підходів до типології держав належать таким вітчизняним та іноземним ученим: Дж. Харрісу, М. Гомес, Дж. Рейнольдсу, К. Мендесу, А. Петровій, В. Смирнову, І. Коваленку, О. Шевченко, Н. Андрєвій, Т. Хомі.

Формулювання цілей. Метою даного дослідження є всебічний аналіз і теоретичне обґрунтування діалектичного співвідношення формаційного та цивілізаційного підходів до типології держав. Дослідження спрямоване на виявлення переваг та недоліків кожного з підходів, а також на розробку інтегрованої методології, яка поєднає економічні та культурні чинники для комплексного аналізу історичних і сучасних типів держав.

Виклад основного матеріалу. У теорії держави і права питання типології держав займає центральне місце, адже від правильного розуміння типології залежать не тільки наукові дослідження, а й практичні аспекти управління державою. Існує два основних підходи до аналізу держав: формаційний та цивілізаційний. Формаційний підхід, базуючись на марксистській теорії, акцентує увагу на економічних чинниках і соціально-класових структурах. Він розглядає історію як послідовність економічних формацій, що змінюють одна одну внаслідок класової боротьби. Цей підхід дозволяє глибоко зрозуміти матеріальні основи суспільного життя і їхній вплив на політичні структури. Натомість, цивілізаційний підхід акцентує на культурних, релігійних і духовних чинниках. Він розглядає держави як унікальні цивілізаційні моделі, сформовані під впливом історичних і культурних умов. Обидва підходи мають свої переваги і недоліки, тому важливо розглянути їх діалектичне співвідношення.

Формаційний підхід має значну теоретичну базу і пропонує чітку методологію для аналізу історичних процесів. Він підкреслює важливість економічних відносин, які визначають структуру суспільства і політичну владу. Проте, цей підхід часто критикується за свою редукціоністську природу, адже він зводить всі суспільні явища до економічних чинників. Крім того, формаційний підхід не завжди враховує культурні та ідеологічні аспекти, які можуть мати значний вплив на розвиток держави. Наприклад, релігійні вірування або національні традиції можуть суттєво впливати на політичні процеси, але їх важко врахувати у формаційній теорії [1, с. 264]. Таким чином, формаційний підхід потребує доповнення іншими методологіями. Незважаючи на це, він залишається важливим інструментом для розуміння матеріальних основ суспільного життя. Зокрема, його цінність полягає у виявленні економічних причин соціальних конфліктів і змін.

Цивілізаційний підхід, з іншого боку, пропонує багатогранний аналіз культурних і духовних чинників. Він дозволяє зрозуміти, як історичні, релігійні та культурні умови формують унікальні моделі державного розвитку. Наприклад, західна цивілізація з її акцентом на індивідуалізм і демократію суттєво відрізняється від східної, де колективні цінності і авторитаризм мають глибоке коріння [3, с. 185]. Цивілізаційний підхід дає можливість побачити ці відмінності і зрозуміти їхній вплив на політичні інститути. Однак, він також має свої обмеження. Цей підхід часто критикується за культурний детермінізм і нехтування економічними реаліями. Він може ігнорувати важливість матеріальних умов і класових відносин у розвитку держав. Незважаючи на це, цивілізаційний підхід є важливим доповненням до формаційного аналізу.

Діалектика співвідношення формаційного та цивілізаційного підходів полягає в їх взаємодоповненні. Послання економічних і культурних чинників дозволяє створити більш цілісну картину розвитку держав. Наприклад,

економічні зміни можуть бути спричинені культурними або релігійними факторами, і навпаки. Цей інтегрований підхід дозволяє уникнути редукціонізму і забезпечує більш глибоке розуміння історичних процесів. Важливо враховувати, що ні економічні, ні культурні чинники не діють ізольовано. Вони завжди взаємодіють і впливають один на одного [4, с. 247]. Такий підхід дозволяє побачити складні зв'язки між матеріальними і духовними аспектами суспільного життя. Він також сприяє розробці нових методологічних підходів до типології держав.

Однією з важливих проблем сучасних досліджень є інтеграція глобальних і регіональних аспектів. Глобалізація створює нові виклики для типології держав, адже взаємодія різних цивілізацій і економічних систем стає дедалі інтенсивнішою. Це вимагає адаптації теоретичних моделей до нових реалій. Наприклад, сучасні держави часто стикаються з проблемами, що виникають у результаті глобальних економічних процесів або культурних конфліктів. Інтегрований підхід дозволяє враховувати ці фактори і розробляти більш адекватні теоретичні моделі. Він також сприяє розумінню того, як глобальні тенденції впливають на регіональні особливості розвитку держав [2, с. 210]. Це особливо важливо для аналізу сучасних політичних процесів.

Важливим завданням є також розробка методологічних підходів, які б враховували сучасні виклики та тенденції. Це передбачає не лише теоретичний аналіз, але й емпіричні дослідження, що дозволяють виявити конкретні механізми взаємодії економічних і культурних чинників. Наприклад, дослідження конкретних державних моделей може допомогти зрозуміти, як різні чинники впливають на розвиток політичних інститутів. Це також сприяє розробці практичних рекомендацій для управління державою. Методологічні підходи повинні бути гнучкими і адаптивними до змінних умов сучасного світу [5, с. 128]. Це вимагає міждисциплінарного підходу і відкритості до нових ідей і концепцій. Таким чином, інтеграція теоретичних і практичних аспектів є ключовою для успішного дослідження.

Загалом, діалектика співвідношення формаційного та цивілізаційного підходів до типології держав відкриває нові можливості для дослідження. Вона дозволяє побачити глибокі зв'язки між економічними і культурними чинниками і створити більш цілісну картину розвитку держав. Інтегрований підхід також сприяє розумінню сучасних викликів і тенденцій, пов'язаних з глобалізацією. Це важливо як для теоретичних досліджень, так і для практичного управління державою. Подальші дослідження в цій галузі повинні спрямовуватися на розвиток нових методологічних підходів і інтеграцію різних наукових дисциплін. Тільки таким чином можна забезпечити глибоке і всебічне розуміння складних процесів розвитку держав.

Висновки. Діалектика співвідношення формаційного та цивілізаційного підходів до типології держав надає можливість більш комплексного та глибокого розуміння історичних і сучасних процесів розвитку державних інститутів. Інтеграція економічних і культурних чинників дозволяє уникнути редукціонізму, характерного для кожного з підходів окремо, і забезпечує багатовимірний аналіз. Такий підхід враховує взаємодію матеріальних і духовних аспектів суспільного життя, що є ключовим для адекватної оцінки історичних та сучасних типів держав. Сучасні глобалізаційні процеси створюють нові виклики для типології держав, вимагаючи адаптації теоретичних моделей до нових реалій. Гнучкість і міждисциплінарність інтегрованого підходу дозволяють враховувати як глобальні, так і регіональні особливості розвитку держав. Це сприяє розробці більш адекватних і ефективних методологічних інструментів для аналізу політичних процесів. Таким чином, інтеграція формаційного та цивілізаційного

підходів є ключем до глибокого розуміння складних процесів еволюції державних форм.

Подальші дослідження в цій галузі мають спрямовуватися на розвиток нових методологічних підходів, які враховують взаємодію економічних і культурних чинників у глобалізованому світі. Це включає як теоретичні дослідження, так і емпіричні аналізи конкретних державних моделей. Важливим завданням є також розробка практичних рекомендацій для управління державою в умовах сучасних глобальних викликів. Інтеграція тео-

ретичних знань і практичного досвіду сприятиме підвищенню ефективності державного управління. Врахування різноманітних факторів, що впливають на розвиток держав, дозволить створити більш стійкі та адаптивні моделі державного управління. Таким чином, діалектика формаційного та цивілізаційного підходів відкриває нові перспективи для досліджень у галузі теорії держави і права, сприяючи більш глибокому розумінню природи та еволюції державних утворень у різних історичних та культурних контекстах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна теорія права: підручник / [О.В. Петришин, Д.В. Лук'янов, С.І. Максимов, В.С. Смородинський та ін.]; за ред. О.В. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.
2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ. юристів / за ред. док. юрид. наук, проф. С.В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
3. Пендюра М.М. Теорія держави та права. Курс інтерактивних лекцій. К.: 7БЦ, 2023. 468 с.
4. Теорія держави та права України: підручник для курсантів та студентів вищих навч. закл. / О.М. Бандурка, М.Ю. Бурдін, О.М. Голошко та ін. Харків: Майдан, 2018. 436 с.
5. Тополевський Р.Б., Федіна Н.В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.